

OMNIUM ORDINUM AUDITORES ORNATISSIMI. Ex quo enim tempore Musa Dramatica humanas calamitates vel ineptias in lucem urbanam protulit, multos habuit suffragatores, qui plauderent; nec reprehensores paucos, qui reclamarent. Athenæ postquam Theatri magnificentiam immensis amplificaverunt sumptibus, ejusdem subinde maledicentiam edictis coercuerunt severissimis. Roma, quæ Athenas æmulata, Theatrum excitavit superbissimum, ipsis adnitentibus urbis Censoribus, mox idem sustulit, suadente Consule, approbante Senatu, & omnia ejus ornamenta hastæ subjecta vendidit. Gallia, quæ Atticam Theatri excellentiam attingit, Romanam superavit, in diversas quoque abiit de Theatro sententias: ipsaque facta est Theatrum contentionis super eâ re frequentissimum. Vidit illa, superiore seculo, exortam de hoc argumento magnam inter viros ingenio & doctrinâ conspicuos, discrepantiam opinionum. Quantis utrinque studiis & animis dimicatum est? Stabant alteri pro Theatro, & illud probationum congerie, exemplorum numero, verendorum etiam nominum auctoritate muniebant. Pugnabant alteri contra Theatrum, & ipsum testimoniis Patrum, Decretis Conciliorum, Ecclesiæ cen-

fuâ quoque sententiâ perseverant Theatri affectu, & illud densâ coronâ protegunt.

In tantâ tam pertinaci opinionum discordiâ quid mihi hodierno die constitutum est? Conciliantis partes agere, & aliquid proponere, quo possint homines veritatis studiosi ad concordiam proximè adduci. Quod ut planiùs fiat, totam controversiam ad duo capita revoco, & quæro, Theatrum, sit ne, vel esse possit Schola informandis moribus idonea. Sic autem geminæ quæstioni bipartitâ oratione respondeo. Theatrum Schola informandis moribus idonea naturâ suâ esse potest; culpâ nostrâ, non est. Expendam igitur primum, qualem in Theatro Scholam habere possimus; deinde qualem habeamus. In utroque disceptationis capite versabor, non ut Theologus, cujus officium hîc non suscipio; non ut Censor, cujus auctoritatem non habeo; non ut Philosophus, cujus subtilitatem mea non recipit oratio. Sic tamen agam, ut veritatis indagator, cujus me cupidum esse sentio; ut civis, cujus munia ubiquè servare decet; ut Christianus, cujus officia nunquam licet deserere. Vos, Auditores, Judicium munus pro vestrâ æquitate & prudentiâ sustinete.

Adsunt qui vobis in judicando præeant idonei

Controversiarum arbitri ; inprimis duo Cardinales Eminentissimi ; quorum alter universæ poëseos æstimator peritus, eximius idem poëta, & impietatis Lucretianæ debellator egregius, omnium socius Academicarum, omnes Academicas opes foecundo circumfert pectore ; versatus frequentissimè in amplissimo Europæ Theatro cum dignitate & potestate ; non spectator otiosus, sed factus ipse suâ vultûs majestate, suâ mentis excelitate, suâ ingenii dexteritate, suâ eloquentiæ suavitate magnum & jucundum populis, Regibus, summisque Pontificibus spectaculum.

Alter verò timidus spectari, nec spectare cupidus, latere vult, nec potest ; lucem fugit quam suâ eruditione spargit, & ubique fulget ; pugnat cum versutis Ecclesiæ hostibus, non astutiâ, sed fortitudine ; tanto aptior ad judicandum de rebus sive ad fidem, sive ad mores pertinentibus, quanto simplicior ipse moribus, & animo candidior. Talium sententiis judicum quis refragari audeat ? Ego quidem in præsentī controversiâ quidquid statuerint, id me toto amplecti animo, jam nunc apertè profiteor.

P R I M A P A R S.

SCHOLA informandis moribus idonea quænam intelligi debet ? ea, ni fallor, quæ præceptis vel exemplis instructa sit idoneis. Quid enim est quod Philosophia, quid est quod Historia in Scholarum & quidem optimarum numero reponantur ? nisi quòd altera det præcepta, altera verò exempla subministret. Sed utroque ex capite, ex præceptis nimirum & exemplis, Theatrum Schola fieri potest ad mores informandos idonea ; & utroque nomine illud aio posse cum Philosophiâ & Historiâ, de Scholæ præstantiâ contendere. Quod tamen sine arrogantia dictum velim, & cum debita utrique disciplinæ reverentiâ.

De Philosophiæ Scholâ præsertim veteri, nemo dubitat quin præceptis morum abundet. Cùm enim spectet hominem in omni vitæ genere, hoc est vel ut relictum sibi, vel ut occupatum domi, vel ut civilibus implicatum negotiis ; atque ipsum in hoc triplici statu erudiendum suscipiat, amplius ei certè præcipiendi campus aperitur,

Verùm an minùs patet, qui datur in Theatro præceptioni locus ? Est ne aliqua humanæ vitæ conditio
infima,

infima, media, summa, quam Theatrum voce Comœdiæ vel Tragoediæ instruendam non assumat, vel possit assumere. Nonne ad hoc opifices ex officinis, Milites ex castris, Mercatores ex foro, Judices ex curiâ, Aulicos ex Regiâ, ipsos ex Aulâ Reges evocat?

Est-ne aliquod privatum vel publicum, domesticum vel civile officium, de quo non admoneat? Nonne indicat, quid parentes liberis, & liberi parentibus; quid servi dominis, & servis domini; quid clientes patronis, & patroni clientibus; quid cives Magistratibus, & civibus invicem Magistratus debeant?

Est-ne aliquod virtutis genus, quod non suadeat? Non-ne patientiam in adversis, modestiam in prosperis, constantiam in promissis, fidem in amicitiiis; clementiam erga inimicos, misericordiam erga ærumnos, æquitatem erga universos commendat?

Est-ne aliqua vitii species, à quâ non absterreat? nonne avaritiæ sordes, prodigentiæ largitiones, maledicentiæ aculeos, adulationis laqueos, simulationis fallacias, ostentationis ineptias reprehendit?

Est-ne aliqua in moribus universis pravitas, quam non emendet? Si quid in convictu asperum, in sermone putidum, in cultu agreste, in vestitu abnorme, si quid in aliquâ vitæ parte indecens, & invenustum,

nonne id totum improbat & castigat? Ista quidem observare vel notare non dignatur Philosophia, quæ in moribus nihil arguit, nisi quod affine culpæ sit: sed Theatri Schola ulteriùs progreditur; nihil dissimulat, quod sit quoquo modo animadversione dignum; neque id solùm cavet, ne homo improbus sit, sed etiam ne impune sit inficetus.

Videtis, Auditores, quanta se aperiat in Theatro præcipiendi materia: at unde præcepta fumentur idonea? Ex triplici fonte. Ex humanâ primùm stultitiâ, qui fons est multò uberrimus. Admiramini, credo, ex scatebrâ tam lutulentâ quid possit salubritatis accipi: quod ex ipsis accipitur venenorum succis, qui contra morsus veneniferos antidotum quandoque sufficiunt præsentissimum. Nam ex insulsis hominum fatuorum ineptiis, Poëta *dramaticus* ridiculum exprimere potest falsissimum, quo nullum sit remedium adversûs fatuitatem potentius.

Neque tamen in faceto ridiculi fonte hærebit Poëta prudens; accedet ad limpida humanæ sapientiæ fluenta. His labra non minùs proluet, quàm liquore Aganippæo. Inde hauriet latices ad restinguenda cupiditatum incendia, & ad purganda animi vitia efficaces.

Quidni autem se conferat ad ipsum divinæ sapien-

tiaæ fontem. Nam hic quoque *dramatico* Poëtæ apertus est. Parciùs ex eo quidem ac reverentiùs præcepta depromet. Ut enim in medicamentis quibusdam auri usus est, sed rarus & modicus: ita sacrarum opum usura in documentis Theatri moralibus verecunda sit oportet, atque infrequens. Nisi forte aliter suadeat gravitas morbi, vel argumenti sanctitas. Tunc enim ad instillandum pietatis studium, vel odium impietatis, quis dubitet penitus recludere divinæ sapientiæ fontem, & pectora rore sacro pleniùs irrigare?

Haftenus in Theatro reperimus præceptionum argumenta & fontes: sequitur, & superest, ut reperiamus idoneum præcipiendi modum. Quid autem reperendum esse dico? Jam repertus est. Non ille quidem proprius Philosophorum, imò diversus maximè; sed non minùs ad morum disciplinam, & ad discipulorum indolem accommodatus.

O superi! exclamabit hîc, opinor, Philosophus aliquis. Tantamne Philosophis & Philosophiæ imponi contumeliam, ut ludicra præcipiendi ratio cum gravissimâ docendi methodo in contentionem adducatur? Noli quæso reclamare, vir sapiens, quisquis es. Ego tanti Philosophiam, & Philosophos, ipsamque Philosophicam docendi methodum facio, quanti tu

pervadant? Historia quandoque dabit: sed levia plerumque miscebit gravibus, ne quid per incuriam videatur prætermittere. *Musa dramatica* nihil offeret nisi probati ponderis: levia negliget, & per diligentiam præteribit.

Exempla desideratis proba, quæ virtutem munerando, vitium puniendo, invitent ad alteram, & ab altero deterreant. Talia semper optabit Historia; sed contraria non rarò suggeret, vel invita. Sæpè virtutes ærumnosas, sæpè crimina felicia, cogetur exponere. Aliud quidem postulat boni exempli ratio; sed hoc flagitat narrationis historicæ fides. *Musa dramatica* nihil proponet nisi salubre. Si virtutem exercuerit in *dramatis* cursu, coronabit in exitu: si contra vitio lætum dederit cursum, dabit tristem exitum. Hoc petit exempli utilitas & patitur poeseos *dramaticæ* libertas.

Exempla poscitis non solùm per se optima, sed etiam proposita optimè, & in optimo lumine collocata; quæ luceant simul & moveant. Hic verò triumphat quodammodo *Musa dramatica*; & Historiam longè superat.

Si quid enim splendoris habent exempla quædam, vel cùm leguntur in umbrâ domesticâ, & subjiciuntur oculis nuda, sine colore, sine ornatu, so-

devoent pro patriâ , pro parentibus , pro liberis , pro conjugibus. Iterum cum fratre frater , amicus cum amico certat , non uter vivat , sed uter moriatur & vitam alterius vicariâ morte redimat.

Non jam tibi recitantur de codice scripto fortissima Christianorum omnis sexûs & ætatis pro Fide & Religione certamina. Te intuente vultus , te audiente voces , truculenti minantur tyranni ; & perdunt minas : orant mœsti parentes ; & pereunt preces : flent trepidæ sponsæ ; nec lacrymæ proficiunt : offertur vita cum deliciis ; & pulchro fastu repudiatur : proponitur mors cum tormentis ; & oculo irretorto conspicitur : pronunciatu sententia capitis ; & cum actione gratiarum accipitur : moratur carnificis gladius ; & moranti occurritur.

Non jam tibi percurruntur in variis litterarum monumentis impiorum hominum , parricidarum , incestorum , proditorum , perduellium ferale exitus & horrenda supplicia. Adsunt tibi facinorosi & illustres rei , quales olim fuerunt in vivis conspicui , aut etiam magis , quàm fuerant aspectabiles. Coram te ardent , furunt , pallent , fremunt. In tuo conspectu dant scelerum poenas , vel sumunt ipsi de se , orbati oculis , confossi gladiis , aut vexati tædis Furiarum ardentibus ; id

est acerbissimis conscientiae stimulis excarnificati. Talibus exemplis in tali positis luce, quid horribilius ad vitii fugam? Quid ad virtutis amorem illecebrosius?

Quid quod non virtutes seorsum à vitiis, aut vitia separatim à virtutibus proponuntur, ut vulgò accidit in Historiâ, quæ res singulas eo singulatim narrat ordine, loco, & tempore quo eveniunt: sed altera opponuntur alteris in eodem *dramate*, quomodo fit in picturâ, quæ colores opponit coloribus. Atque ita simul oppositi conspiciuntur fortes cum ignavis, placidi cum iracundis, modesti cum arrogantibus, liberales cum avaris, frugales cum decoctoribus, boni cum sceleratis. Ex quo mutuo conspectu & objectu reciproco, quantum lucis in virtutem, quantum caliginis in vitium refundi necesse est?

Utra porro exempla magis valeant ad movendum, an proposita scenicè, an historicè narrata, testificentur nobis, qui & altera legunt in libris, & altera spectant in Theatris. Sint testes ipsi codices historici, qui tam rarò bibunt legentùm lacrymas; sit ipsa testis arena amphitheatralis, quæ tam crebrò spectantùm fletibus immadescit.

Et erunt nunc etiam suspicaces, vel meticulosi ho-

mines, qui me temeritatis arguant, quod sim ausus quærere Theatrum possit ne fieri Schola informandis moribus idonea; in quo Theatro hæc reperimus conjuncta duo, quæ sejuncta Scholam duplicem efficiant, præcepta nimirum & exempla, cum idoneo præcipiendi & proponendi modo? Non ego potiùs diffidentiaë sim accusandus, qui dubitanter illud videar in quæstionem adducere, quod non solùm patet ex Theatri naturâ, sed etiam quod ipsâ Philosophiâ judice, & Historiâ teste comprobatum est?

Quid enim fuit, quòd ille oraculi voce, id est populi suffragio, sapientissimus declaratus Socrates ad Theatrum Euripidis sederet frequens? Nisi ut ibi, vel recognosceret præcepta, quæ tradebat discipulis, vel tradenda exciperet.

Quid fuit, quòd ille Philosophorum subtilissimus Aristoteles de Poësi *dramaticâ* accuratissimè scribendum susciperet? Nisi, ut qui Scholam in Lycæo habebat validis fundatam principiis, alteram in Theatro constitutam, optimis legibus stabiliret.

Quid erat (ut antiquiora & profana omittam testimonia vel exempla) quòd ille severâ tum vitæ tum doctrinæ sanctitate commendatissimus Mediolanensium Archiepiscopus ingenium & calamum dispungendis

de familias , pro amplissimâ dote comportarent. Et illa quidem à solertissimo Tragoëdiarum artifice *dramata* impetraſti , quibus ſi paria vel ſimilia ſemper exhiberentur , non jam quærendum foret de Theatrali Scholâ , poſſit ne fieri ad morum diſciplinam utilis , ſed an poſſit eſſe bonis moribus exitioſa.

Pergamus ultra , neque committamus in tam celebri coetu , ut Theatri cauſam pudore malo deſeramus. Quorſum , amabo vos , in Galliâ , in Italiâ , in Hiſpaniâ , in Germaniâ , & alibi gentium , tot Viri Academiis litterariis præpoſiti , Theatra in Gymnaſiis erigunt ubi juventus Academica recitandis Tragoëdiis vel Comœdiis exerceatur ? Quò pertinet eorum labor & induſtria ? An id ſtudent unum , ut puerorum fingant vocem ad ſuavitatem , geſtum ad elegantiam , inceſſum ad dignitatem , totum corporis habitum ad concinnitatem & decentiam ? Non aſpernantur quidem iſtum exercitationis laborioſæ fructum , cujus patet uſus in totam vitam frequentiffimus : ſed aliud ſpectant operæ ſuæ pretium multò pluris æſtimabile. Trajiciunt diſcipulos ex humili & obſcurâ litterarum Scholâ , in Scholam Theatri ſublimem & ſplendidam , ut juvenes magnas olim in Republicâ perſonas acturi diſcant maturè ea ſpernere vel amare quæ in

scenâ domesticâ risu vel plaufu excipi viderint.

Utrùm id affequantur juventutis moderatores , quod tanta contentione & animi & corporis consecantur , dicere non est meum. Dicant , si lubet , spectatores ex omni ordine lectissimi , quos non piget ad ejusmodi Theatra convenire ; quos non tædet oculos & aures Actoribus pusillis ac propè infantibus commodare ; quos non pudet ridere cum ridentibus ; flere cum flentibus ; & cum discentibus (si quid nescirent) discere. Laudant certè Magistrorum solertiam , qui alumnos doceant oblectando , & ludos juveniles contentur ad morum disciplinam traducere. Atqui non laudarent profectò , nisi traduci posse crederent. Nam neque prudentis est vana conari , neque vanos conatus laudare sapientis.

De Theatro ad exhibendas Tragoedias vel Comœdias erecto jam mihi , opinor , illud facilè assentiuntur omnes , posse in eo Scholam informandis moribus idoneam consistere. At dubitatur etiamnum , credo , eadem ne sit ratio hujus Theatri canori & lyrici , in quo datur spectaculum haud ita pridem inventum , & omnino singulare ; quod quidem ex multis conflatum spectaculis meritò dixerimus unum & multiplex ; quod ex Tragoediâ Græcâ natum , vix aliquid

maternum retinet ; cujus ea coagmentatio est , ut inter *dramata* ad veras artis *dramaticæ* regulas exacta , pro monstro haberi debeat : cujus ea cognatio est cum monstris , & quòd magnam excitet videndi cupiditatem , & quòd genuinis naturæ operibus magis videatur admirabile ; & quòd plus admirabilitatis habeat , quàm veræ laudis.

Expectatis haud dubiè de isto recentioris Theatri spectaculo quid sentiam , & est fortasse qui me de illo suspiciosè & malignè interroget. Cui priusquam respondeo , pauca lubet percontari. Ante omnia illud quæro à te , qui meam sententiam expetis , quid sentias de cantu symphonico ? Illum ne suapte naturâ nocivum existimes ? Nequaquam certè : ut enim ad mollia & lasciva inflecti , sic ad severa & heroïca intendi potest ; & in Theatrali scenâ ad severitatem quandoque intenditur. Nunc illud sciscitor , quid tibi videatur de saltatione (quoniam in *dramate* Musico partes secundas obtinet) illamne omnino improbes ? Hîc te paululum hæere video. At in motu pedum ad numeros composito , in facili brachiorum jactatione , in agili vel concinnâ libratione corporis nihil est quod reprehendas , si protervum sit nihil , & indecorum. Illam itaque admittis ? Bene est.

Jam scire pervelim credasne heroum facta & laudes posse lyricis comprehendi versibus, & modis musicis alligari? Id verò facilè concedes, rectè. Procedo longiùs, & quæro quid censeas de virtutibus heroum modulato celebratis carmine? Possint ne demulcere aures; subire animos; & pulchræ laudis æmulationem accendere? Id quærendum esse negas, quod nemo nisi surdus, vel stupidus, auribus & animo non persentiscat. Optimè. Nihil à te quæro amplius. Sed neque tu de me quicquam debes ultrà quærere. Jam tibi de meâ mente liquet. Censeo, & mecum sentias oportet, illud quoque Theatrum, quod recitando *dramati* Musico addictum est, fieri posse informandis moribus habile. Da mihi generosum aliquod facinus ad normam *dramatis* lyrici ritè concinnatum; da versus fluentes molliter, & tamen sententiis graves; da resonantes suaviter numeros, nihiloque minus virile quidpiam spirantes. Adde saltationes cum severitate faciles, cum modestiâ leves, hærentes cum ipso carminis argumento, ipsasque motu suo vim mutæ poëseos obtinentes; tum ego tibi in ipso Theatro Musico Scholam dabo oblectandis simul animis, & ad virtutem excitandis idoneam.

At enim si Theatrum universum parturiendis bonis frugibus

averſi à recto , & ad pravum ingenio proclives. Atque illud in Theatro adverti maximè poteſt, quod naturâ ſuâ cum poſſit eſſe Schola virtuti peridonea , factum eſt: culpâ noſtrâ Schola nequitiaë magiſtra. Quorum autem potiffimum culpâ id factum eſt? Auctorum primò , Actorum deinde , ac denique , Spectatorum. Quafi qui ad utilitatem Theatri pro ſuo quiſque officio animum conferre debuerunt ex compacto , ad ejus perniciem ſuo quiſque vitio , tanquam ex condicto incumbentent.

Veſtra omnium prima culpa eſt , Poëtæ *Dramatici* , qui à fine poeſi *dramaticæ* poſito aberratis. Non intelligitis , quia non vultis intelligere , quid exigat muneris veſtri ratio ; quid *Dramatis* natura poſtulet.

Utrumque intellexerunt illi Tragediæ , & Comœdiæ Principes , qui Theatrum Athenis excitaverunt. Non arbitrati ſunt licere ſibi vanum & ſterile in Republicâ poëtæ nomen gerere , quoniam id poeſeos genus profiterentur , quod eſſet naturâ ſuâ fertile & frugiferum. Putaverunt ſe in civitate ſuâ publico fungi munere , quippè qui auctoritate publicâ publicum darent civibus , ſpectaculum. Sic induxerunt animum ſibi tacitâ voce patriæ demandari Philoſophorum munia apud imperitam multitudinem ;

dorem ultionis dico, & amoris libidinem.

Tene, Corneli Magne, vir ad laudem Tragici carminis procreate, in quo natura experiri velle visa est quatenus humanum ingenium possit cogitando assurgere, tene, in crudis civium tuorum pectoribus exitialem singularium certaminum furorem accendisse, pravo herois Hispanici exemplo, quasi non satis ipsi suâ sponte furerent? Non te puduit cum tuo præferoce juvene Roderico, & ejus patre Didaco, debili sene, arreptum ex Tragoediæ manibus pugionem tradere in tuorum manus fratrum, qui ad ulciscendas auctoritate privatâ injurias ruerent in vulnera, & patriæ sinum hoc cariore, quo nobiliore sanguine commacularent? An te tuorumque vim carminum ignorabas? Nesciebas quo plus inesset ponderis in tuis sententiis, hoc illas descendere altiùs in animos, & graviores plagas infligere? Non cogitasti profectò, homo tam simplex quàm ingeniosus, tam optimus civis quàm optimus poëta, non cogitasti quàm facilè sit fortitudinem excitando furorem concitare. Factum bene, quòd non ita fueris amorum tractator idoneus; sive illorum mollitudinem refugeret ingenii tui robur; sive illorum blanditias non admitteret tua in carminibus magniloquentia: quod nisi esset, quàm vio-

lentis scenam ignibus inflammasses? At factum malè, quòd repertus sit alter amoris præceptor intelligentissimus, qui facem cupidineam ventilaret blando flatu, & pectora teneris tantoque magis noxiis ardoribus succenderet.

Exitit nimirum jam senescente Cornelio junior poëta, ingenio felix, artificio solers, naturæ sciens, linæ patiens, spoliis Græciæ dives, de suo locuples, sermone purus, versu lenis, qui totum intenderet animum ad suscitandos in Tragoediâ ignes amatorios; sive ita ferret hominis mitior indoles; sive ita suaderet laudis acrior æmulatio. Cùm enim Cornelium jam pridem in scenâ Tragicâ regnantem æmulari vellet; ipsumque desperaret per ejus vestigia consequi, aliam prorsus viam sibi aperiendam esse ratus est.

Cornelius grandia sectatus perculerat mentes ambitiosâ quâdam majestate sententiarum: Racinius mollia sectatus animos suavi quâdam affectuum tenebritudine demulfit. Ille suos heroas supra humanæ sortis præstantiam extulerat: hic suos demisit ad omnem humanæ fragilitatis debilitatem. Ille suum cuique proprium & gentile asseruerat ingenium pro vario terrarum & gentium discrimine: hic neglectâ regionum discrepantiâ & nationum, Gallicam omnibus, id est

teneram blandamque attribuit indolem. Alter foeminis quoque spiritus afflaverat graves & Tragicos: alter viris etiam sensiculos inspiravit dulces & Elegiacos. Ille in aulas Regum animo penetraverat, ut ibi prudentiæ politicæ machinationes detegeret: hic in puellarum coetus cogitatione irrepsit, ut illic artis amatoriae calliditates deprehenderet. Cornelius sublime volans, ut Jovis ales, inter fulgura & fulmina ludibundus omnia fragore compleverat: Racinius, ut Veneris columbulus, circum rosaria, & myrteta volitans, omnia gemitibus personuit. Cornelius denique, quod magis arduum, magnisque casibus obnoxium est, altiùs semper nitendo, & admirationem movendo, quæsierat plausum, & vel ab invitis extorserat. Racinius contra, quod magis pronum est, magisque tutum, rariùs assurgendo, scitè volatum sustinendo, mox ad amores revolando, eblanditus est suffragia, & à volentibus obtinuit. Neque verò in ventos abierunt ejus suspiria; per ea factus est voti compos. Suas quidem Cornelio non excussit laureas: sed myrteas ei coronas sui passim heroes, ac suæ potissimum heroïdes, certatim intexuerunt. Non expulit æmulum regno; sed Theatri folium cum eo partitus est. Divisum imperium cum fulminante. Aquilâ.

gemens Columbus impetravit. Id autem potuisse consequi quanta laus, quanta victoria, qualis triumphus?

Scitis, Auditores, quis hujus victoriæ fuerit exitus. Felix audacia multos habuit imitatores. Istud amatorium Tragoediæ genus, licet ab auctore suo piâ Theatri desertione damnatum, amplexi sunt plerique omnes, qui postea cothurnum induerunt. Neque illos ab incepto revocaverunt leges *dramaticæ* complures, quæ fuerunt amoris causâ violandæ.

Non eos repressit adhibenda in actione unitas, & unitatis amica simplicitas. Sæpè geminauerunt, vel dividerunt actionem inductis rivalitatibus, & suas Eriphilas cum Iphigeniis, suas Aricias cum Phædris violenter intricaverunt.

Non eos coercuit retinenda argumenti veritas; maximè ubi adjuncta est veritati celebritas. Argumenta vetera, & nota, novis, & ignotis deturpaverunt fabulis; & suos Hippolitos insanis amoribus implicuerunt.

Non eos prohibuit servanda in omnibus, etiam fictis rebus, verisimilitudo. In medio præliorum æstu, suos Alexandros de gloriâ, suos Mithridates de regno dimicantes ad intempestiva amorum jurgia revocaverunt.

Non

Non eos retardavit quærenda in variis *dramatibus* formæ colorumque varietas : omnes fermè Tragædias sive profanas , sive sacras , simili delineatas rivalitatum formâ , simili amorum pigmento coloratas induxerunt.

Tanti erat scilicet Theatrum funestare cupidinis facibus ; & in eo Scholam erigere , ubi Amor teneat sceptrum , ponat leges , invertat mores , dominatum tribuat foeminis , servitutum viris , paces regat & bella , humana divinaque violet jura ; & solus pro Numine habeatur. Ubi demum totam occupet scenam mollis & violenta cupiditas , quam à Theatro semper exulare decuit ; vel nunquam eò prodire , nisi ut egregiè castigata continuò ejiceretur.

At ideò fortasse blanda illa & sæva cupiditas per nostros Auctores inducitur , ut ei quemadmodum cæteris turbati animi ægrotationibus fiat medicina. Præclara vero medendi ratio , amorem excitare ut comprimatur ! Hoc facere , quid aliud est , nisi incendium spargere , ut posteaquam exarserit , restinguatur ? Venenum propinare , ut cum viscera pervaserit , evomatur ? Hic sanè curandi modus valeat in sanandis iis animi affectibus , quos parit horror quidam naturæ ea reformidantis , quorum vincendus est metus , non fugiendo , sed occurrendo ; non ignorando , sed experiendo.

ignes, non ut restinguat. Suos queritur dolores, sed ut desiderium acuat, non ut poenitentiam extimulet,

O Tragoedia ! infelix Tragoedia ! quæ Lugendis alienis casibus inventa es, tuos ipsa casus luge. Recordare qualis olim fueris apud primos parentes tuos ; quàm apud Æschilum casta & animosa ; quàm apud Sophoclem severa & virilis ; quàm apud Euripidem misericors & humana. Vide qualis hodie sis apud seros nepotes tuos ; quàm per amores corrupta & corruptrix, hoc vide ; & erubescere, si tua agnoscis opprobria ; si tua sentis vulnera, ingemisce.

Sed dum Tragoediæ vicem doleo, Comoediâ videre & audire mihi videor, quæ se nobis offert hilari vultu ; & suam sibi fortunam veteri sorte multo meliorem, gratulatur. Neque verò se talem esse, qualis fuit quondam apud Aristophanem, cum civium culpas castigaret majore culpâ ; & urbis proceres nominatim, vel malè dissimulato nomine maledictis proscinderet : neque qualis extitit apud Plautum, cum impudica & impudens salibus obscœnis, ex macello petitis, amphitheatra conspergeret : neque qualis per Terentium inducta est, cum meretricios amores, advectos è Græcia apud juventutem Romanam enunciaret. Se nunc talem prodire, qualem esse deceat apud populum

quidem, sed de te sæpius inaudiui) Quid si in tuâ
multiplici Scholâ homines ad nequitiam magis quàm
ad virtutem instituas ?

Quid si juvenculi & adolescentulæ per te condiscunt
simplicitatem animi exuere, furtivos ignes alere,
connubia ex libidinis consilio, non ex parentum
judicio, contrahere ?

Quid si per te edocentur nuptæ conjugialis pacis
jura infringere, maritorum vigilantiam fallere, maritos
modis indignis illudere, à maritis poenas injuriarum,
quas acceperunt ipsi, non intulerunt, per summam
contumeliam, reposcere ?

Quid si maritis suades omnem uxoribus vagandæ
licentiam permittere, in earum delictis connivere,
opprobria domestica placido ferre animo, & illa non
culpæ, sed fortunæ imputare ?

Quid si famulos famulasque doces nihil pudere,
alienis fraudibus inservire, Juvenum & puellarum
animos vetitis amoribus illaqueare, heros præsertim
seniores emungere argento, & naso suspendere ?
Rides ?

Quid si tuos consuefacis discipulos vitio patrocinari,
virtutem explodere ? Et apud te omnis ferme homo nequam
salsus est, lepidus, festivus ; vir contra probus.

fit per te infulsus, ineptus, ridiculus... Etiam ridere pergis? Apage te, magistra morum improba, corruptrix animorum pessima, rei familiaris pernicies, disciplinæ domesticæ labes & ruina.

Quamquam quid ego Comoediam increpo? quæ non suapte naturâ sed alieno crimine evasit improba. Accusemus eos potius, qui cum bonam dare possent, pravam facere maluerunt.

Accusetur inprimis ille Comoediæ Gallicæ auctor & actor primarius; poëta indole magis, quam studio; factus histrio non fortunæ iniquitate, sed vitæ licentiâ; natus ad vitæ seria & traductus ad scenæ ludicra; ridiculi observator rigidus, & facetus imitator; in scribendo diligens sine curâ, & sine limâ politus; pressus in oratione solutâ, & in strictâ copiosus; sententiarum plenus, & jocis abundans; omnes fermè comicorum virtutes, & pleraque vitia in se uno complexus; tam falsus quàm Aristophanes, nec multo magis aliquando in salium delectu castus & severus. Tam ingeniosè festivus quàm Plautus; nec minus interdum scurriliter jocosus! Tam intelligens morum quàm Terentius, nec minùs in amorum corruptelis frequens. De quo, jure ambigas naturâ ne sit melior, an arte? Optimus utrâque; &

utrâque pessimus, tantoque pejor, quanto melior; quia optimo nequitiaë artifice nihil pejus.

Accusentur post eum, qui cum ejus virtutes non possent imitando exprimere, vitia æmulati sunt; & superaverunt omni verborum obscœnitate; neque intellexerunt, se laudem petere ab eo facetiarum genere, in quo quantum famæ quis colligit, tantum habet infamiæ.

Accusentur etiam, qui cum apertè spurcidi verendarentur esse, turpes sententias involverunt ambiguis vocibus, tanquam honesto velo, sed tenui & pellucido; neque animadverterunt turpitudinem, quæ se, latendo, prodat, & prodendo lateat, vulgò plus habere periculi, quam quæ nuda prodit; Quoniam hæc offendit oculos, dum vult videri; illa, dum latere vult, oculos invitat.

Accusentur illi quoque, suo licèt absoluti iudicio, qui cum egregiè Philosophentur sub palliolo comico, & jocos sola urbanitate tinctos facile possint offerre, se minùs comicos fore putant, nisi popello se approbent aliquo procaciter dicto; & risum petulantem excitent. Neque satis reputant, quibus se placere deceat; neque satis attendunt, in civitate bene moratâ nullum cujusvis

ejus partes) & ipsum ad nugas amatorias traducere? Esto potuerint illi sine culpâ fundum naturâ suâ frugiferum conferere infœcundis arboribus, & ad steriles delicias convertere. Verùm an licuit eundem spargere floribus veneniferis, & plantis nocentibus fœcundare? Et verò fingamus eos, in horto illo suo regio, vel publico Scholam instituere, non Platoniam, qualem in umbrosis Academi hortis positam fuisse legimus; sed Epicuream, qualis ante ipsum natum Epicurum, in hortis illis Semiramidis pensilibus adornari potuit.

• In istâ, quam designo, hortensi Scholâ sedeat Voluptas gramineo fulta toro, vernis coronata rosis, lyram sinistrâ, poculum melle delibutum dexterâ manu præferens. Circùm supraque caput ejus volitent denso examine pharetrati Amores. Ante illius pedes jaceat humana Ratio floreis religata nexibus, & epoto calice mellito semisopita. Adsint ex cunctis orbis terrarum partibus Heroes & Heroïdes amatoriiis quondam artibus insigniores. Conveniant ipsi Dii, Deæque omnes quos Fabula toto passim disseminavit mundo; & Cupido suis ardoribus inflammavit. Convocentur ad istam amoeniorem Scholam & admittantur homines utriusque sexûs, juvenes præsertim,

ac puellæ , adhuc rudes amoris , sed jam dociles. His omnibus Voluptas sua dicet præcepta , quæ fermè talia sint : carpere quoscunque flores obvios , & iis , antequam marcescant , caput redimire. Occupare delicias præsentis , & quid vehat hora sequens , numquam prospicere. Obsecundare cupidinibus suaviter invitantibus , & rationis aliò vocantis monita obseratis auribus præterire. Indulgere amoribus , & in iis omnes vitæ beatitates collocare. Hæc documenta Voluptatis delicatissima , teneris inclusa versiculis , argutis modulata fidibus excipiant Sirenes canoræ , & in medio saltantium choro liquidâ voce concinant. Eadem cantitent pascuis egressi Pastores & Nymphæ ; sylvis educti Fauni & Dryades ; aquis emerfi Tritones & Naya-des ; delapsi è Coelo , advecti ex Orco Dii superi atque inferi ; omnes pariter ad recolendam suorum memoriam amorem evocati. Interea blandis resonent omnia suspiriis ; & amorem volucres , amorem Zephyri , amorem rivuli , amorem saxa ipsa suspirare doceantur.

Vestram fidem , Auditores , quam & qualem morum disciplinam habebimus , in istâ , quam fingo sub magistrâ Voluptate , Scholâ ? Quid me autem dico fingere , cùm simulem nihil , & multa dissimulem ? Arguant me erroris , vel calumniæ , si audent , qui

scribendis vel modulandis *dramatibus* lyricis calamum vel citharam commodant. Doceant ipsi numquid sit in affectibus suave, in sententiis tenerum, in versibus blandum, in numeris molle, quod ad titillandas aures, ad capiendos animos, ad sopiendam rationem, ad excuscitandam cupiditatem non adhibeatur?

Ergo illud erat in Theatri fatis, ut doctrinam Epicurê disciplinâ magis voluptariam admitteret aliquando, & palam omnibus combibendam proponeret. Ad hoc igitur estis instituti *dramatum* lyricorum opifices, ut in Republicâ Christianâ Scholam instruat, non impuratam quidem obscœnis carminibus, sed cantilenis mollibus infamatam. Ideo vobis Musa versus annuit faciles, numerosos, & modulationi habiles? Ideo vobis Musica Orpheos addidit vocales, argutos, & omnium scientes modulationum? Ideo machinandi ars vobis dedit arcanis motibus universam rerum naturam arbitrio vestro vertere, & tempestates ciere, tonitrua conflare, maria subruere, Inferos referare, Cœlum terris miscere, ut vehementiores in animis procellas, atrociora incendia, funestiora naufragia excitetis? Tantisne fuit certandum tot artium miraculis, ut pudorem naturâ suâ tam fragilem expugnetis, profligaretis, extingueretis?

Verùm abſtineamus objurgare pluribus *dramatum* lyricorum auctores, quorum multos habemus ſe confitentes reos. Illum certè qui fuit Melici poëmatis in Galliâ quaſi parens ſcimus indiſtriæ ſuæ nimiùm facilis, nimiùmque felicis poenituiſſe, ſerò quidem, ſed aliquando tamen, & partas ſine ſudore lauros ſuis poſtmodum fletibus irrigaſſe.

Alterum verò in omni fermè poëmatum genere verſatum cum pari laude & cenſurâ; ſed in hoc laudatum multò ſæpius quam reprehenum, audivimus cùm ejuraret opera Theatri lyrica, quòd eorum doctrinam, doctrinæ Chriſti adverſâ fronte repugnare intelligeret. Utinam idem intelligerent reliqui ſcriptores *dramatici*! Si tamen ad poenitendam ſatis eſt, (in hominibus præfertim Theatro deditis) ſuam culpam intelligere.

Quis enim credat Actores quoque ſive tragicos, ſive comicos, ſive lyricos non agnoſcere ſe Theatri corrupti aliquâ parte reos? An poſſunt neſcire, niſi ſuæ ſint artis neſcii, quantum ad ſcenæ corruptelam artificio ſuo conferant? Nonne id omnino ſunt in eorum manibus Comœdiæ & Tragoediæ, quod in peritâ ſagittarii manu arcus & ſagittæ? Non fabricant ipſi quidem tela Cupidinis lethifera; ſed illa in-

Quàm multa sæpè vulnera uno eodemque teli con-
 jectu inferunt? Meminisse horret animus de cruentis
 illis Circi Romani spectaculis, ubi Gladiatores, non
 singuli cum singulis commissi, ut olim, sed turmatim
 congressi, & cæsi procumberent. Tanta fuit apud
 quosdam Cæsares humani sanguinis vilitas! An ma-
 jor est apud nos animarum æstimatio & caritas? An
 pauciores in Amphitheatro nostro cadunt animæ telis
 Cupidineis sauciatae, quàm in arenâ Romanâ sterne-
 rentur corpora ferro gladiatorio contrucidata? Quis
 autem tantam, tam luctuosam animarum stragem fieri
 dixerit sine Actorum culpâ eâque gravissimâ? Nisi
 forte in bello civili & internecino tota culpa ducum
 est, militum nulla est.

Ecquid igitur facient Actores, ut se à culpâ exi-
 mant? Quid ipsos facere oporteat, neque promptum
 est dicere, neque præcipere nostrum est. At quoniam
 dominantur in Theatro, & Poëmata ab auctoribus
 oblata suscipiunt arbitrato suo, vel respuunt, nullum
 certè admittant *drama*, nisi bene moratum. Nullam
 gerant personam, nisi probam, vel castigabilem in sce-
 nâ, & inibi probè castigandam. Nihil denique agant
 potiùs, quum id agant, unde corrumpant bonos mo-
 res; perdantque animas, & perdendo pereant.

At enim placendum est Spectatoribus, quorum plerisque non id probatur maximè, quod probum, & sanum est; sed id vulgò sapit, quod improbum & insalubre. Fateor: ideoque Theatri vitiati culpam dico in iis præcipuam, ac propè universam residere. Quicquid enim Auctores in scribendo, quicquid Actores in repræsentando peccant, id totum ferme spectatorum gratiâ peccant. Nemo conveniat ad Theatrum nisi emendatus, vel qui emendari velit; brevi Scholam in scenâ emendatam habebimus & morum emendatricem. Verùm quinam plerumque ad Theatra confluunt?

Primùm homines curiosi, leves, ultro citròque cursitantes spectandi gratiâ, spectantes omnia, seipsum numquam respicientes.

Quinam deinde? Homines otiosi, tardi, desides; quibus unum est negotium nihil agere, una sollicitudo nihil curare, unus labor tædium fallere; nunc ad convivium, nunc ad colloquium, modò ad mensam aleatoriam, modò ad scenam Theatralem affidentes sine consilio, sine judicio, sine fructu; imo quicquid sibi perit temporis in spectaculis, id omne lucro apponentes.

Quinam postea? Homines negotiis privatis vel pu-

blicis immersi ac propè obruti; perpetuis jaçtati curarum fluctibus, & incerto fortunæ turbine abrepti; divertentes ad Theatrum tamquam ad portum, ubi quiescant paululum, & unde aliena spectent naufragia; mox ad suas procellas, ad suos scopulos, ad sua pericula se præcipiti cursu referentes.

Quinam præterea? Homines rixis vexati domesticis; nusquam pejùs habitantes, quàm apud se; Comœdiam assiduè vel Tragoœdiam agentes cum uxore, cum liberis, cum famulis; atque, ut scenas ædium privatas declinent, ad scenam Theatri publicam confugientes.

Quinam porro? Homines omnis & nullius ordinis; quos neque bonos dixeris, neque malos; neque leves, neque graves; neque otiosos, neque laboriosos, sed consuetudini tanquam legi servientes; alieno viventes exemplo; alieno judicantes ingenio; sic ad Theatra, ut ad Tempia, sic ad fabulam comicam, ut ad sacram concionem, religione pari, vel pari considerantiâ, id est nullâ, se conferentes.

Ejusmodi spectatores quis magnopere laborare credat, utrùm bene an malè morata sit Theatri Schola? In quâ nihil sectantur præter sterilem & otiosam animi occupationem? Atqui tamen spectatorum ea pars est

est optima , vel minimè mala. Sunt alii (neque illi numero infrequentes) sunt qui alias in scenâ quærant illecebras , alios ludos , alia oblectamenta.

Quorsum enim ad Theatra convolant tot pueri indulgentiâ paternâ corrupti , tot puellæ maternâ disciplinâ ad blanditias condoces factæ , tot juvenes in castris Cupidinis militantes , tot viri irato hymenæo conjugati , tot foeminæ avaritiâ pronubâ malè collocatæ ? Quid spectatores isti , quid istæ spectatrices aucupantur , & expetunt in Theatro ? nisi vel documenta , quibus erudiantur ad nequitiam ; vel exempla , quibus confirmentur in flagitio ; vel pabula libidinosa , quibus pascantur oculi ; vel figmenta amatoria , in quibus recognoscantur veri amores , & quæ à fictione ad veritatem tacitâ cogitatione revocentur ?

Cùm autem in Theatrali scenâ pascendi sint & reficiendi spectatores id genus , quid mirum vel Auctores ea proponere *dramata* , quæ scripta sint ad morum licentiam , vel Actores ea licenter agere ? Aut quid vereamur utriusque licentiæ culpam in spectatores refundere ? Quemadmodum rectè quibusdam vitiati palati hominibus imputamus , quòd ipsis apponantur fercula non condita ad sinceritatem saporis , sed corrupta ad gulæ voluptatem.

Sint tamen (quoniam esse possunt , & reipsa extiterunt) sint Auctores , qui sponte suâ in scribendo insaniant : sint Actores , qui ultro & per se in repræsentando lasciviant : an ideò se positos extra culpam arbitrabuntur Spectatores , qui utrosque placidè ferunt ? Nonne Spectatorum est , & coarguere Auctorum insaniam , & Actorum lasciviam castigare ? Qui sibi hoc juris vindicant in iis , quæ pertinent ad Poëticam , vel Histrioniam , cujus sunt sæpè rudes , cur non utuntur jure suo in iis , quæ spectant ad morum disciplinam , cujus debent esse , & vulgo sunt multò magis intelligentes ? Si quis Poëta claudicat in versu , si quis Actor offendit in gestu , continuò sibilus vel clamor ex omnibus amphitheatri partibus tollitur. Cur non reclamatur item in sententiâ Poëtæ libidinosa ? Cur in actione histrionis inverecundâ filetur ? An pudor est imitari pulchram Atheniensium severitatem , qui cùm audirent laudari in Theatro divitias , & in iis summi boni rationem constitui , tantâ exarserunt indignatione , ut non expectatâ , quæ mox sequebatur , pravæ doctrinæ censurâ & poenâ , subito *ad ejiciendum & Actorem , & carmen omnes uno impetu consurrexerint* ? * An Gallos cives & Christianos in re-

* Seneca Epist. 115,

darguendo flagitioso carmine decet esse civibus Atticis remissiores? Cur non pari libertate improba Scholæ scenicæ documenta retundimus?

Cantat aliquis desipiendum in juventute; sapientiam senectuti reponendam. Quin exclamamus illico? Apage te cum tuâ nefariâ disciplinâ. Nulla ætas debetur infantiæ. Nascimur ad sapientiam; semper sapere decet, numquam licet desipere.

Docet aliquis non repugnandum amoris, quoniam ad illum naturæ lege, & quadam fati necessitate trahimur. Quin respondemus? Amove te cum tuâ pestiferâ doctrinâ. Nullam agnoscimus undecumque naturam peccandi necessitatem; liberi sumus; amamus libere; & libere delinquimus.

Invidet aliquis brutorum animantium fortem; quibus sine poenitentiâ licet suis cupiditatibus indulgere. Quin vociferamur? Faceffe procul cum tuo voto impurissimo. Brutis relinquatur quod brutum est. Homines sumus, nec poenitet esse; humanæ conditionis dignitatem agnoscimus, nec abdicamus.

In his aliisque voluptariæ Scholæ placitis, si validè reclamaretur à Spectatoribus, an ea nobis obtruderent Actores sexcentis interpolata modis? An ea nobis Actores recitarent novis usque & usque molli-

ta corruptelis ? Nonne sua recuderent alteri carmina ? Nonne suam alteri restringerent actionem ? Non mallent utrique nobis placere , & prodesse cum suo lucro , & bonâ famâ , quàm displicere & nocere , cum suo damno & infamiâ ?

Vestrum est igitur Spectatores (quoniam & Auctoribus probè scribendi , & Actoribus probè agendi legem ponere censurâ vestrâ potestis) vestrum est imprimis & præ cæteris emendando Theatro curam impendere. Corrigatur vestrâ severitate , quod indulgentiâ vestrâ depravatum est. Per vos fiat idonea virtuti Schola , quæ propter vos facta est apta nequitiae officina. Prohibete ne quid Auctores in scenam proferant , quod sit castis auribus reformidandum. Caveate ne quid Actores in actione scenicâ præ se ferant , quod sit frontibus verecundis erubescendum. Providete , ne scena , quæ naturâ suâ innocens est , alieno scelere fiat nocens , & animarum rea. Date hoc patriæ , date hoc Religioni , ut si quod in republicâ Christianâ habendum est Theatri spectaculum , illud & bono cive , & homine Christiano dignum habeamus.

Dixi.